

RENATA SPYRKA-CHLIPAŁA

SYLWETKA PRACOWNIKA SOCJALNEGO W OPINII STUDENTÓW IGNATIANUM

SILHOUETTE OF A SOCIAL WORKER IN THE OPINION OF STUDENTS IGNATIANUM

A b s t r a c t. A social worker is a profession, which in recent years in Poland, says more and more. This is due to both the emergence of social work in academic education as well as extended range of tasks and roles, in which the social worker works. The purpose of this article is to present the activities of the social worker in view the current legal status and the available literature. Another intention of the author is to present the opinion of students of social work Ignatianum Academy in Cracow in the context of earlier theoretical findings.

Key words: social worker, social worker jobs, social worker professional roles.

Pracownik socjalny to zawód, który w ostatnim czasie nabrał znaczenia zarówno w dyskursie dotyczącym teorii, jak i praktyki pracy socjalnej. Pracownicy socjalni zawodowo i praktycznie zajmują się działalnością pomocową. Zatrudnieni w różnorodnych instytucjach, realizują cele tych instytucji, a tym samym cele samej pomocy społecznej. Pracownicy socjalni zajmują się działalnością pomocową, której beneficjentami są klienci mający różnorodne trudności i problemy. Pracownicy socjalni, z uwagi na ich mandat społeczny i usytuowanie w przepisach prawa stanowionego i administracji publicznej, są także przedmiotem zainteresowania naukowego. Istnieje potrzeba określenia i teoretycznego ukonstytuowania ich działalności, a także opisanie metod

działania i sposobów postępowania. Jest to bowiem zawód, który jak każdy inny, potrzebuje kierunkowego kształcenia, doksztalcania i określenia standardów i etyki postępowania.

W polskim systemie kształcenia akademickiego istnieje obecnie możliwość kształcenia na kierunku praca socjalna zarówno na poziomie studiów licencjackich, jak i magisterskich. Osoby kończące ten kierunek studiów powinny zatem być teoretycznie i praktycznie przygotowane do podejmowania działań z zakresu pomocy społecznej w ramach różnorodnych instytucji prowadzących taką działalność.

W niniejszym artykule zostanie przedstawiona sylwetka pracownika socjalnego w kontekście literatury przedmiotu oraz aktów prawnych regulujących jego działalność. Celem artykułu jest natomiast swoista konfrontacja teoretycznych rozważań dotyczących pracownika socjalnego oraz opinii studentów kierunku praca socjalna Akademii Ignatianum w Krakowie. Głównym motywem podjęcia poniższych badań była próba odpowiedzi na następujące pytania: jaką wiedzę dotyczącą pracownika socjalnego mają badani studenci? jaka jest opinia respondentów o statusie zawodu pracownika socjalnego?

W zakresie obowiązków pracownika socjalnego leży działalność w środowiskach społecznych, w których znajdują się osoby wymagające pomocy w usamodzielnieniu się oraz odzyskaniu lub umocnieniu zdolności do egzystowania w społeczeństwie. Zawód pracownika socjalnego ma bogatą tradycję. Jego początków można doszukiwać się na przełomie XIX i XX wieku. Jako aktywność profesjonalna ukształtował się nieco później, bo w pierwszym dziesięcioleciu XX wieku, czego wyrazem było między innymi powołanie w 1921 r. Amerykańskiego Stowarzyszenia Pracowników Socjalnych¹.

Pierwotnie pracownikami społecznymi (socjalnymi) byli ludzie dobrej woli, bezinteresownie działający w stowarzyszeniach, instytucjach dobroczynności, pomocy społecznej, oświaty ludowej, upowszechniania kultury. Przeobrażenia ekonomiczno-społeczne i kulturalne, wywierając coraz silniejszy wpływ na instytucje opieki i pomocy, zwiększyły już na początku poprzedniego stulecia dynamizm w poszukiwaniu – poza siłami społecznikowskimi – etatowych pracowników, pracowników dyspozycyjnych, wykonujących zadania w sposób regularny i zaplanowany oraz odpowiednio przygotowanych do pełnienia określonych funkcji. Przygotowanie takie polegało (i polega nadal) na kształceniu, które koncentruje się nie tylko na wprowadzaniu w dane dziedziny wiedzy i umiejętności, ale

¹ Por. D. A. RYBCZYŃSKA, B. KRZYŻANOWSKA-OLSZAK, *Aksjologia pracy socjalnej – wybrane zagadnienia. Pracownik socjalny wobec problemów i kwestii społecznych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar 1995, s. 115-116.

także na kształtowaniu postaw psychospołecznych, moralnych – niezbędnych w pracy zogniskowanej na pomocy jednostkom, rodzinom i grupom wykluczonym lub wykluczonym².

Kształcenie pracowników społecznych nie zawsze było wspierane przez rządzących. Jednak zmiany społeczne, pogłębiające problemy obywateli, pozwoliły na rozwój kształcenia pracowników socjalnych po 1989 roku. Przyczyniły się do tego także działania Rady Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, która odpowiednimi dyrektywami zdecydowała o włączeniu pracy socjalnej do grupy zawodów regulowanych. Dzięki temu praca socjalna stała się działalnością zawodową, a nie – jak to miało miejsce wcześniej – filantropijną³.

Stopniowe podnoszenie rangi i jakości zawodu pracownika socjalnego było możliwe dzięki wzrastającemu zainteresowaniu kształceniem pracowników socjalnych po 1989 roku. Wszelkie zmiany ustrojowe w ramach kształcenia pracowników socjalnych po roku 1989 miały na celu podnoszenie jakości i doskonalenie tej grupy zawodowej. Jedną z takich zmian było przekształcenie pracy socjalnej w odrębną instytucję polityki społecznej nadzorowaną przez ministra pracy i spraw socjalnych oraz wyodrębnienie nowej profesji pracowników socjalnych⁴.

Proces profesjonalizacji pracowników socjalnych nabrał szczególnego znaczenia po 1989 roku, a obecnie – w kontekście nowych wyzwań stawianych tej grupie zawodowej – budzi coraz więcej pytań dotyczących diagnozy stopnia jego zaawansowania. Zawód pracownika socjalnego przede wszystkim jest kojarzony z instytucją pomocy społecznej, a dopiero następnie z pracą socjalną, której praktykowanie stanowi o jego istocie. Mówiąc zatem o profesjonalizacji zawodu, myślimy przede wszystkim o wzroście profesjonalizacji jego praktykowania, czyli stosowania w praktyce społecznej wspomnianej pracy socjalnej. Może zatem przebiegać ona zarówno w obszarze instytucji pomocy społecznej, jak i poza nią. Pracownicy socjalni stanowią w związku z tym grupę zawodową, której istota tkwi w specyfice działalności zawodowej, a nie tylko, czy przede wszystkim, w przynależności instytucjonalnej⁵.

² E. KANTOWICZ, *Między profesjonalizmem a osobistym zaangażowaniem – dylematy etyczne pracy socjalnej*, w: M. CZECHOWSKA-BIELUGA, A. KANIOS, L. ADAMOWSKA (red.), *Nowe przestrzenie działania w pracy socjalnej w wymiarze etyczno-prakseologicznym*, Kraków: Impuls 2010, s. 17.

³ J. SZMAGALSKI, *Kształcenie do pracy socjalnej w Polsce po 1989 roku*, w: M. RYMSZA (red.), *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce. Między służbą społeczną a urzędem*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych 2012, s. 279-280.

⁴ Por. M. RYMSZA, *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce*, w: RYMSZA (red.), *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce*, s. 15.

⁵ M. ŁUCZYŃSKA, *Pracownicy socjalni w procesie profesjonalizacji*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych 2013, s. 7.

Wytyczne dotyczące kształcenia pracowników socjalnych są jasno określone przez Ustawę o pomocy społecznej z 12 marca 2004 r. Czytamy w niej:

pracownikiem socjalnym może być osoba, która spełnia co najmniej jeden z niżej wymienionych warunków: 1) posiada dyplom ukończenia kolegium pracowników służb społecznych; 2) ukończyła studia wyższe na kierunku praca socjalna; 3) do dnia 31 grudnia 2013 r. ukończyła studia wyższe o specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego na jednym z kierunków: a) pedagogika, b) pedagogika specjalna, c) politologia, d) polityka społeczna, e) psychologia, f) socjologia, g) nauki o rodzinie⁶.

Szczegółowe wytyczne w standardach kształcenia pracowników socjalnych opisują natomiast zakres wiedzy i umiejętności, które w czasie studiów powinni osiągnąć studenci tego kierunku. Według tych standardów absolwent kierunku praca socjalna powinien posiadać wiedzę filozoficzną i socjologiczną, przyrodniczą i psychologiczną, ekonomiczną i prawną oraz „wiedzę umożliwiającą poznanie funkcjonowania mikrośrodowiska – gospodarstwa domowego”. Zdobyta w czasie studiów wiedza wyposaża absolwentów w kompetencje i umiejętności dokonywania diagnozy, wykorzystania dostępnych metod, technik czy środków interwencji socjalnej, przywracania oraz podtrzymywania właściwych interakcji klienta i społeczeństwa, pobudzania aktywności jednostek, grup i całych środowisk, kierowania służbami społecznymi itp. Pracownik socjalny powinien umieć pomóc w przypadku wystąpienia niewydolności w funkcjonowaniu, której powodem jest występująca patologia czy inna sytuacja, z którą jednostka nie umie sobie poradzić⁷. Treści i efekty kształcenia pracowników socjalnych obejmują w zakresie podstawowym: zagadnienia z nauk społecznych (w tym m.in. filozofii, etyki, socjologii, aksjologii), pedagogiki, prawa, ekonomii i zarządzania, psychologii, metodologii badań społecznych. Treści kierunkowe odnoszą się bezpośrednio do kształcącego zawodu pracownika socjalnego – prowadzenia pracy socjalnej, metodyki, wiedzy o rozwoju człowieka, o problemach społecznych i polityce społecznej. Standardy kształcenia odnoszą się także do praktyk zawodowych (nie mogą one trwać krócej niż 8 tygodni). Formę i zasady odbycia praktyk ustalają indywidualnie jednostki kształcące (uczelnie)⁸.

⁶ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz. U. nr 64, poz. 593, art. 116, pkt 1.

⁷ *Standardy kształcenia dla kierunku studiów: praca socjalna, studia pierwszego stopnia*, Załącznik nr 84, <http://www.mnisw.gov.pl> i <http://www.nauka.gov.pl> (dostęp: 8.06.2014).

⁸ Tamże.

Szczegółowe informacje regulujące zasady specjalizacji w zawodzie pracownika socjalnego znajdziemy w Rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 17 kwietnia 2012 r. w sprawie specjalizacji w zawodzie pracownik socjalny. Rozporządzenie to określa między innymi minimum programowe dla I i II stopnia specjalizacji w zawodzie pracownik socjalny oraz specjalności obowiązujące dla II stopnia specjalizacji w zawodzie pracownik socjalny, warunki uzyskiwania przez pracowników socjalnych stopni specjalizacji oraz tryb postępowania w sprawie nadawania stopni specjalizacji, wymagania dotyczące kadry dydaktycznej, szkoleń i konsultantów⁹.

Pracownikiem socjalnym może być zatem osoba, która posiada odpowiednie kwalifikacje zawodowe. Pracowników socjalnych opisuje się jako osoby zajmujące się profesjonalnie udzielaniem pomocy (professional helpers), wyznaczone przez społeczeństwo do wspomagania ludzi znajdujących się w niekorzystnym położeniu. Pracownik socjalny jest specjalistą zajmującym się zawodowo zaspokojeniem potrzeb socjalnych za pomocą metod pracy socjalnej. Zawiera ona cztery zasadnicze elementy: pracownik socjalny jest specjalistą od spraw ludzkich; wykonuje czynności zawodowe, które polegają na rozwiązywaniu problemów socjalnych lub na realizacji troski o człowieka; pracuje w dziedzinach zaspokojenia potrzeb jednostek, małych grup i społeczności¹⁰.

Pracownicy socjalni znajdują zatrudnienie w wielu instytucjach świadczących usługi z zakresu pomocy społecznej. W swojej pracy wykazują się szeroko pojętą działalnością służebną, która ma za zadanie realizować różne cele pracy socjalnej:

- ratowniczy, poprzez zapewnienie podstawowych warunków do życia tym, którzy są ich pozbawieni;
- kompensacyjny, poprzez zaspokojenie potrzeb indywidualnych, których jednostki nie mogą zaspokoić we własnym zakresie;
- ochronny, poprzez minimalizowanie negatywnego wpływu czynników, które nie mogą ulec zmianie;
- promocyjny, poprzez wspomaganie w rozwiązywaniu problemów i trudności w celu pomocy jednostkom i grupom w osiągnięciu bardziej satysfakcjonującego poziomu życia¹¹.

⁹ Zob. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 17 kwietnia 2012 r. w sprawie specjalizacji w zawodzie pracownik socjalny, Dz. U. z dnia 8 maja 2012, poz. 486.

¹⁰ J. MŁYŃSKI, *Potrzeba funkcjonowania i diagnoza działalności pracowników socjalnych w wybranych domach pomocy społecznej w powiecie tarnowskim*, w: J. STALA (red.), *Przestrzenie pracy socjalnej*, Tarnów: Biblos 2010, s. 318-319.

¹¹ E. MARYNOWICZ-HETKA, *Modele pracy socjalnej i profesje społeczne*, w: M. ORŁOWSKA, L. MALINOWSKI (red.), *Praca socjalna w poszukiwaniu metod i narzędzi*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak” 2000, s. 41.

Pracownicy socjalni są zatem grupą zawodową, która z uwagi na istotę i przedmiot swojej pracy, ma różnorodne zadania do wykonania. Wszelkie podejmowane przez nich czynności mają służyć dobru klientów i prowadzić do umacniania w nich sił samopomocowych i samozaradczych. Oprócz zasadniczego zadania pracowników socjalnych, jakim jest dbanie o ogólny dobrostan jednostek, rodzin, grup społecznych czy społeczności lokalnych, ustawa o pomocy społecznej wskazuje na szereg zadań szczegółowych, które pozwalają osiągnąć cel globalny.

Do zadań pracownika socjalnego należy:

- 1) praca socjalna;
- 2) dokonywanie analizy i oceny zjawisk, które powodują zapotrzebowanie na świadczenia z pomocy społecznej oraz kwalifikowanie do uzyskania tych świadczeń;
- 3) udzielanie informacji, wskazówek i pomocy w zakresie rozwiązywania spraw życiowych osobom, które dzięki tej pomocy będą zdolne samodzielnie rozwiązywać problemy będące przyczyną trudnej sytuacji życiowej; skuteczne posługiwanie się przepisami w realizacji tych zadań;
- 4) pomoc w uzyskaniu dla osób będących w trudnej sytuacji życiowej poradnictwa dotyczącego możliwości rozwiązywania problemów i udzielania pomocy przez właściwe instytucje państwowe, samorządowe i organizacje pozarządowe oraz wspieranie w uzyskaniu pomocy;
- 5) udzielanie pomocy zgodnie z zasadami etyki zawodowej;
- 6) pobudzanie społecznej aktywności i inspirowanie działań samopomocowych w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych osób, rodzin, grup i środowisk społecznych;
- 7) współpraca i współdziałanie z innymi specjalistami w celu przeciwdziałania i ograniczenia patologii i skutków negatywnych zjawisk społecznych, łagodzenie skutków ubóstwa;
- 8) inicjowanie nowych form pomocy osobom i rodzinom mającym trudną sytuację życiową oraz inspirowanie powołania instytucji świadczących usługi służące poprawie sytuacji takich osób i rodzin;
- 9) współuczestniczenie w inspirowaniu, opracowaniu, wdrożeniu oraz rozwijaniu regionalnych i lokalnych programów pomocy społecznej ukierunkowanych na podniesienie jakości życia¹².

W kontekście wielości i różnorodności zadań, które ma realizować pracownik socjalny, powinien on być:

- pomocnikiem, który organizuje kontakt z klientem;
- ratownikiem, który analizuje i ocenia zjawiska wymagające ewentualnych interwencji i udzielenia świadczenia;
- doradcą, czyli tym, który udziela porad klientom, aby potrafili w miarę swoich możliwości rozwiązywać własne problemy;
- informatorem, który udziela informacji, w jaki sposób uzyskać pomoc zgodną z możliwościami poszczególnych instytucji;

¹² Ustawa z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz. U. nr 64, poz. 593, art. 119, p. 1.

- pośrednikiem wspierającym w uzyskiwaniu pomocy ze strony właściwych instytucji;
- animatorem, który pobudza aktywność zarówno jednostek, jak i społeczności lokalnych;
- reformatorem, który inspiruje i tworzy nowe rozwiązania w dziedzinie pomocy społecznej i pracy socjalnej;
- planistą, inspirującym do opracowywania i rozwijania programów społecznych, które wpływają na nową jakość życia społecznego;
- badaczem, który postrzega, analizuje i wyciąga wnioski dotyczące kwestii i problemów społecznych oraz możliwości ich rozwiązywania;
- koordynatorem, który współpracuje z instytucjami i organizacjami mogącymi uczestniczyć w rozwiązywaniu problemów;
- mistrzem, który ma przekazywać swoje doświadczenie młodszym współpracownikom;
- uczniem, czyli tym, który ciągle pogłębia swoją wiedzę oraz nabywa nowych umiejętności, a także podwyższa swoje kwalifikacje zawodowe¹³.

W dzisiejszej zglobalizowanej i konsumpcyjnej rzeczywistości pojawiają się nowe problemy społeczne, które wymagają wieloaspektowych działań: politycznych, instytucjonalnych, prawnych czy mentalnościowych. Procesy społeczno-ekonomiczne sprawiają, że ludzie nie są w stanie w pełni rozwinąć swoich zdolności, nowe sytuacje ich przerastają, są bezradni, przestraszeni i szukają pomocy w instytucjach społecznych. Sytuacja ta wymaga zmian w sposobach pomocy osobom jej szukającym, a co za tym idzie dostosowania kompetencji i umiejętności pracowników socjalnych do nowych problemów. Nowe zadania, działania związane ze zmianami w polityce społecznej sprawiają, że należy przygotowywać pracowników socjalnych do przejęcia nowych ról zawodowych¹⁴. Warunkiem tego jest odpowiednie przygotowanie teoretyczne, czyli nabycie wiedzy, która daje kwalifikacje zawodowe. Wiedza i posiadane informacje to niejedyny warunek do profesjonalizacji pracy. Konieczne jest przygotowanie praktyczne i zdobywanie doświadczenia, a także predyspozycje i walory osobowościowe. Profesjonalny wymiar pracy zawodowej oznacza bowiem nabycie umiejętności pozwalających na podejmowanie świadomych i odpowiedzialnych decyzji, które mają bezpośrednie przełożenie

¹³ Por. A. ŻUKIEWICZ, *Role zawodowe pracownika socjalnego*, „Praca Socjalna” 2001, nr 4, s. 61-73.

¹⁴ M. CICHKOWSKA-GIEDZIUŃ, *Kształcenie pracowników socjalnych do pracy z rodziną*, w: KANIOS, CZECHOWSKA-BIELUGA (red.), *Praca socjalna. Kształcenie*, s. 71.

na życie i funkcjonowanie innych osób. Tylko właściwa kompilacja i współwystępowanie powyższych cech i kompetencji pracowników socjalnych pozwala na profesjonalizację ich działalności zawodowej.

Celem swoistej konfrontacji teoretycznego opisu kształcenia do zawodu pracownika socjalnego z efektywnością i skutecznością tych działań były badania przeprowadzone wśród studentów kończących pierwszy rok studiów licencjackich na kierunku praca socjalna Akademii Ignatianum w Krakowie. Problem badawczy został sformułowany następująco: Kim według badanych jest pracownik socjalny i jaki jest jego status społeczny? Grupa badawcza dobrana była celowo, by przeprowadzić badania wśród osób, które funkcjonują już w systemie akademickiego kształcenia pracowników socjalnych. Mimo iż badania nie mają charakteru reprezentatywnego, stanowią jednak swoisty opis postrzegania zawodu pracownika socjalnego przez studentów będących na tym kierunku.

Zostały przyjęte następujące hipotezy: studenci po pierwszym roku studiów licencjackich, oprócz obrazu pracownika socjalnego wyniesionego ze środowiska lokalnego, mają już podstawową wiedzę teoretyczną o zawodzie pracownika socjalnego; studenci wskazują na niski status społeczny zawodu pracownika socjalnego¹⁵.

Badania miały charakter sondażowy; wykorzystano w nich technikę ankiety z kwestionariuszem własnego autorstwa. Kwestionariusz ankiety zawierał trzy pytania otwarte, mające na celu sprawdzenie: kim według badanych jest pracownik socjalny? dlaczego pracownik socjalny musi kształcić się w swoim zawodzie? jaki jest status społeczny pracownika socjalnego w społeczeństwie? W badaniach wzięli udział wszyscy studenci pierwszego roku studiów licencjackich na kierunku praca socjalna – 60 osób. Forma odpowiedzi respondentów była różnorodna: były to zarówno wypowiedzi opisowe, jak i hasłowe, mające na celu wymienienie cech, zadań czy form działania pracownika socjalnego. Analiza zebranego materiału, z uwagi na otwarty rodzaj pytań, ma charakter opisowy, z pominięciem tabel i wykresów. Celem autorki było przedstawienie uzyskanych odpowiedzi w pewnych kategoriach z komentarzem w postaci cytatów z odpowiedzi poszczególnych respondentów. Wypowiedzi badanych zostały pogrupowane według treści, a zamieszczone dane liczbowe mają charakter uzupełniający.

¹⁵ Zob. M. ŁUCZYŃSKA, *Pracownicy socjalni w procesie zmian – na podstawie badań z 1988, 1995 i 2010 roku*, w: RYMSZA (red.), *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce*, s. 37-92.

Badane osoby charakteryzowały najczęściej pracownika socjalnego jako: „Osobę, która udziela wsparcia i pomaga” (75% wszystkich odpowiedzi); „Pracownik socjalny jest osobą wykwalifikowaną, która pracuje w środowisku lokalnym, zadaniem pracownika socjalnego jest pomoc jednostkom i rodzinom w przewyciężaniu trudnej sytuacji, pomoc w usamodzielnianiu i usprawnianiu możliwości, jakimi dana jednostka czy grupa dysponuje”¹⁶; „Pracownik socjalny to osoba, która: ukończyła studia na kierunku praca socjalna, pedagogika psychologia itp.; osoba zajmująca się w sposób profesjonalny pomocą osobom w kryzysie lub w potrzebie”; „Pracownik socjalny to osoba, która działa w sposób profesjonalny, ma pojęcie o wykonywanym zawodzie oraz niezbędne kwalifikacje”. Powyższe wypowiedzi charakteryzujące pracownika socjalnego mogą świadczyć o zaznajomieniu studentów z zapisami Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. W swoich wypowiedziach badane osoby podkreślały te aspekty zawodu pracownika socjalnego, które ustawodawca zapisał w niniejszej ustawie: kwalifikacje, kierunki, które dają uprawnienia do wykonywania zawodu, a także cel działań pracownika – przewyciężanie trudności i pomoc w usamodzielnianiu się. W tej grupie wypowiedzi dotyczących pomocowego charakteru zawodu pracownika socjalnego widoczna jest również znajomość metod pracy socjalnej, którymi się on posługuje. Studenci, pisząc o działaniach pracownika socjalnego, ogniskują je bowiem na działania wobec jednostki i rodziny, używając określenia „klient”, które jest jednym z podstawowych terminów w pracy socjalnej.

Druga grupa wypowiedzi, charakteryzujących pracownika jako tego, „który pomaga”, podkreśla jego znaczenie i użyteczność dla konkretnych osób, wskazując na jego istotne znaczenie w codziennym funkcjonowaniu konkretnych klientów. „Pracownik socjalny to: Osoba, która pomaga innym, ale w taki sposób, że «daje wędkę, a nie rybę»”. „Osoba pomagająca innym ludziom, będącym w trudnej sytuacji życiowej. Pracownik socjalny powinien być pracownikiem przez siedem dni w tygodniu, 24 godziny na dobę”; „Osoba, która pomaga ludziom. Potrafi rozumieć ich problemy, jest wyrozumiała, ale nie daje się wykorzystywać”; „Osoba, która wychodzi naprzeciw problemom społecznym i w umiejętny sposób potrafi je rozwiązać”; „Ktoś pomiędzy Matką Teresą a superhero”; „Powinien znać na tyle dobrze przepisy, aby je zgrabnie omijać. Rozsądny i empatyczny, ale zawsze czujny”; „Osoba, która pomaga praktycznie filantropijnie. Spełnia bardzo ważną rolę w spo-

¹⁶ Wypowiedzi pochodzą z kwestionariuszy ankiet przeprowadzonych wśród studentów (zachowano pisownię oryginalną).

łeczeństwie. Myślę, że część osób będących «pod skrzydłami» dobrego pracownika socjalnego nie wyobraża sobie życia bez niego. Jest on przewodnikiem po świecie dla osób nie umiejących/nie mających możliwości odnalezienia się». W tej grupie wypowiedzi widoczne jest postrzeganie pracownika socjalnego jako osoby działającej praktycznie, która ma realny wpływ na życie innych osób. Respondenci, może mimowolnie, wskazują również na dylematy i trudności związane z wykonywaniem tego zawodu – wypalenie zawodowe, konieczność rozdzielania niewystraszających środków czy uzależnienie klientów od pomocy i różnorodnych świadczeń. Takie postrzeganie tego zawodu może wynikać z obserwacji działań konkretnych pracowników, obrazu ich działalności przekazywanego przez media czy stereotypizacji działalności wszelkich pracowników służb społecznych.

Badani studenci oprócz pomocowego charakteru działań pracownika socjalnego wskazywali jeszcze następujące określenia i cechy: osoba, która wspomaga ludzi w rozwoju – 9% odpowiedzi, wzór do naśladowania – 3%, osoba wytrwała i współczująca – 3%, a także pojedyncze (1%) określenia: osoba współpracująca z rodziną, to dobra dusza – niczym anioł dla rodziny, musi być oddany pracy, osoba otwarta na potrzeby innych osoba, dla której ważny jest inny człowiek: doradca w zakresie usług socjalnych, odpowiednio wykwalifikowany profesjonalista w zakresie pomocy. Poprzez opisanie pracownika socjalnego i wskazanie jego cech badani studenci ukazali również różnorodne pola i wymiary jego działalności, a także różne role, w jakich on występuje: doradca, pomocnik czy organizator w zakresie usług socjalnych.

Drugie pytanie kierowane do respondentów dotyczyło konieczności kształcenia, doksztalcenia i rozwoju pracownika socjalnego. Wszyscy badani studenci uważali, że pracownik socjalny musi ciągle się rozwijać, zdobywać nowe doświadczenia i podnosić swoje kwalifikacje. Różnorodne były jednak argumenty wskazujące na taką potrzebę. Największa liczba respondentów (37%) uważała, że konieczność rozwoju zawodowego wynika ze zmieniających się problemów społecznych, które występują w życiu poszczególnych klientów. „Pracownik socjalny to zawód, w którym trzeba się rozwijać, ponieważ z każdym rokiem rozwija się społeczeństwo, które potrzebuje pomocy. Problemy są przeróżne, a pracownik socjalny powinien z nimi umieć zmierzyć się twarzą w twarz”. „Należy ciągle podwyższać swoje kwalifikacje, robić różnego rodzaju kursy, ponieważ społeczeństwo boryka się z różnorodnymi problemami”; „Powstają ciągle nowe metody i techniki pracy, bo niestety pojawiają się też coraz to nowsze zagrożenia i patologie społeczne”.

Kolejna znacząca grupa wypowiedzi (20%) wskazywała na potrzebę śledzenia i dostosowywania się do zmieniających się przepisów prawa w zakresie pomocy społecznej. Zdaniem respondentów prezentujących takie podejście, pracownik socjalny musi się kształcić i rozwijać, gdyż prawo, w zakresie którego działa, ciągle się zmienia. „Zmiany w prawie i ustawach powodują, że pracownik socjalny powinien cały czas się doksztalać i rozwijać”; „Musi się kształcić, gdyż co chwila zmieniają się rozporządzenia, co chwilę pojawiają się nowe problemy, nad którymi trzeba nauczyć się pracować”.

Inne, w równej mierze ważne według badanych (po 10% wypowiedzi) argumenty za rozwojem w zawodzie pracownika socjalnego to: dbanie o samorozwój oraz pozyskiwanie i stosowanie nowych narzędzi i form pracy. „Pracownik socjalny w swojej pracy cały czas się uczy, czerpie korzyści z tego, co robi, a doświadczenie sprzyja rozwojowi”; „Nigdy nie wiadomo, co nas może czekać w danej sytuacji przy próbie rozwiązania danego problemu. Każdy przypadek jest inny i poprzez to pracownik socjalny uczy się coraz więcej, zdobywa praktyczne doświadczenie i sam się rozwija”; „W pracy socjalnej każdego dnia stają nowe wyzwania, jest to po części związane ze zmianą prawa, struktury społeczeństwa, ale też z powstawaniem, rozwojem i doskonaleniem nowych metod i technik pracy. Pracownik socjalny zawsze musi być na bieżąco”.

Pozostałe wypowiedzi dotyczące kształcenia w zawodzie pracownika socjalnego są następujące: konieczność zdobycia wszechstronnej wiedzy (7%); jako zawód o charakterze pomocowym, musi się doksztalać (4%); jest to nowy zawód, więc musi się rozwijać (4%); musi się doskonalić (2%); konieczność uczestnictwa w kursach doksztalających (2%); musi zdobywać wykształcenie, aby skutecznie pomagać (2%); musi się rozwijać, gdyż każdy klient potrzebuje indywidualnego podejścia (1%).

Z powyższych wypowiedzi można wnioskować, że badani studenci dostrzegają potrzebę kształcenia się w zawodzie, który sami wybrali. Potrzeba ta według nich jest kreowana przez różnorodne czynniki: prawne, społeczne, instytucjonalne czy osobowościowe. Istotne jest jednak samo kreowanie i realizacja rozwoju, gdyż mają one zawsze pozytywny skutek zarówno dla poszczególnych pracowników, jak i dla ich klientów.

Ostatnia poruszona w badaniach kwestia dotyczyła statusu społecznego pracowników socjalnych oraz oceny ich pracy przez społeczeństwo. Odpowiedzi w tym zakresie nie są zaskakujące i wpisują się w trend myślenia o pracownikach socjalnych i ich pracy. 40% badanych stwierdziło, że status społeczny zawodu pracownika socjalnego jest niski, np.: „Według mnie pra-

cownicy socjalni mają niski status, są rzadko doceniani w społeczeństwie i często krytykowani. Według mnie to bardzo potrzebny zawód w społeczeństwie nie tylko polskim”. „Myślę, że ten zawód ma niski status i nie jest doceniany w społeczeństwie. Pracownik socjalny jest spłycający do zwykłego urzędnika, który nic nie robi i wiecznie jest zmęczony”. 16% respondentów uważało, że społeczeństwo postrzega pracowników socjalnych jako osoby słabo wykształcone i niewykwalifikowane, np.: „Status pracownika socjalnego jest niski. Społeczeństwo spostrzega pracownika socjalnego jako osobę niekoniecznie dobrze wykwalifikowaną”. 11% badanych niski status tego zawodu składało na karb nieznamomości jego specyfiki oraz niewiedzy, na czym polegają zadania pracownika socjalnego, np.: „Status społeczny pracowników jest niski. Mało osób tak naprawdę wie, jak ciężki jest to zawód. Społeczeństwo lekceważąc patrzy na pracowników socjalnych, bo nie jest obeznane z ich zadaniami”; „W społeczeństwie pracownik socjalny nie jest zbyt szanowany. Traktowany jest przez tzw. «nowobogackich» niszowo. Cenią go tylko ludzie korzystający z jego pomocy lub osoby, które wiedzą, czym taka osoba się zajmuje”. Kolejne wypowiedzi respondentów na temat statusu i oceny pracy pracowników socjalnych to np.: niskie zarobki (10%), zbytnia biurokracja w wykonywaniu obowiązków (9%), postrzeganie pracowników socjalnych jako wtrącających się niepotrzebnie w życie (7%). Badani studenci określili również działalność pracowników socjalnych jako „niebezpieczną” (4%), zwracając uwagę, że tak niska ocena i status społeczny mogą powodować wypalenie zawodowe i zniechęcenie (3%).

Powyższe opinie i wypowiedzi studentów stanowią przykład znajomości i oceny pracy pracowników socjalnych w społeczeństwie. W wypowiedziach studentów widoczna jest już ich wiedza wynikająca z kształcenia na kierunku praca socjalna. Studenci wykazywali znajomość zapisów ustawy o pomocy społecznej, która zasadniczo reguluje pracę w tym zawodzie. Wydaje się zatem uprawnione wstępne założenie, że studenci mają wiedzę dotyczącą zawodu pracownika socjalnego. Można domniemywać, że istotnym źródłem tej wiedzy była edukacja w trakcie pierwszego roku na kierunku praca socjalna. W wypowiedziach uwydatnia się również powszechne myślenie o tym zawodzie jako mającym niski status społeczny, słabo opłacanym, który wymaga dużego wysiłku osobowego i konieczności podejmowania trudnych życiowych decyzji. Taka opinia wpisuje się w ocenę tego zawodu zarówno w kontekście badań naukowych (Łuczyńska), jak i w świadomości społecznej wyrażanej w różnorodnych stereotypach i obiegowych opiniach. W kontekście powyższych wypowiedzi wydaje się zasadne podejmowanie działań mających na

celu ukazywanie szeroko pojętej działalności pracowników socjalnych całemu społeczeństwu. Skuteczność bowiem ich działań jest możliwa przy wzajemnym współdziałaniu pracowników socjalnych, instytucji pomocowych, jak również środowiska społecznego, w którym żyją poszczególni klienci. Należy zatem działać w kierunku zmiany świadomości społeczeństwa odnośnie do działalności socjalnej, by nie była ona kojarzona tylko z biedą, patologią czy brakiem wykształcenia osób, które ją realizują.

BIBLIOGRAFIA

- CICZKOWSKA-GIEDZIUŃ M.: Kształcenie pracowników socjalnych do pracy z rodziną, w: A. KANIOS, M. CZECHOWSKA-BIELUGA (red.), *Praca socjalna. Kształcenie – działania – konteksty*, Kraków: Impuls 2010, s. 71-78.
- KANTOWICZ E.: Między profesjonalizmem a osobistym zaangażowaniem – dylematy etyczne pracy socjalnej, w: M. CZECHOWSKA-BIELUGA, A. KANIOS, L. ADAMOWSKA (red.), *Nowe przestrzenie działania w pracy socjalnej w wymiarze etyczno-prakseologicznym*, Kraków: Impuls 2010, s. 15-26.
- ŁUCZYŃSKA M.: Pracownicy socjalni w procesie zmian – na podstawie badań z 1988, 1995 i 2010 roku, w: M. RYMSZA (red.), *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce. Między służbą społeczną a urzędem*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych 2012, s. 37-92.
- ŁUCZYŃSKA M.: *Pracownicy socjalni w procesie profesjonalizacji*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych 2013.
- MARYNOWICZ-HETKA E.: Modele pracy socjalnej i profesje społeczne, w: M. ORŁOWSKA, L. MALINOWSKI (red.), *Praca socjalna w poszukiwaniu metod i narzędzi*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak” 2000, s. 39-50.
- MŁYŃSKI J.: Potrzeba funkcjonowania i diagnoza działalności pracowników socjalnych w wybranych domach pomocy społecznej w powiecie tarnowskim, w: J. STALA (red.), *Przestrzenie pracy socjalnej*, Tarnów: Biblos 2010, s. 315-340.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 17 kwietnia 2012 r. w sprawie specjalizacji w zawodzie pracownik socjalny, Dz. U. z dnia 8 maja 2012, poz. 486.
- RYBCZYŃSKA D. A., KRZYŻANOWSKA-OLSZAK B.: *Aksjologia pracy socjalnej – wybrane zagadnienia. Pracownik socjalny wobec problemów i kwestii społecznych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar 1995.
- RYMSZA M.: *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce*, w: M. RYMSZA (red.), *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce. Między służbą społeczną a urzędem*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych 2012, s. 11-33.

- SZMAGALSKI J.: Kształcenie do pracy socjalnej w Polsce po 1989 roku, w: M. RYM-SZA (red.), Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce. Między służbą społeczną a urzędem, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych 2012, s. 279-297.
- Standardy kształcenia dla kierunku studiów: praca socjalna, studia pierwszego stopnia, Załącznik nr 84, <http://www.mnisw.gov.pl> i <http://www.nauka.gov.pl> (dostęp: 8.06.2014).
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz. U. nr 64, poz. 593, art. 116, pkt 1.
- ŻUKIEWICZ A.: Role zawodowe pracownika socjalnego, „Praca Socjalna” 2001, nr 4, s. 61-73.

SYLWETKA PRACOWNIKA SOCJALNEGO W OPINII STUDENTÓW IGNATIANUM

Streszczenie

Pracownik socjalny to zawód, o którym w ostatnich latach w Polsce mówi się coraz więcej. Jest to spowodowane zarówno pojawieniem się kierunku praca socjalna w kształceniu akademickim, jak i poszerzonym zakresem zadań i ról, w których pracownik socjalny działa. Celem artykułu jest przedstawienie działalności pracownika socjalnego w świetle aktualnego stanu prawnego i dostępnej literatury przedmiotu. Kolejnym zamierzeniem autorki jest ukazanie opinii studentów Akademii Ignatianum w Krakowie, kierunku praca socjalna, na temat pracy socjalnej w kontekście wcześniejszych teoretycznych ustaleń.

Słowa kluczowe: pracownik socjalny, zadania pracownika socjalnego, role pracownika socjalnego.